

KURGUDAN GERÇEĞE OSMAN NEVRES

Tülin ARSEVEN*

Geliş Tarihi: Temmuz, 2017

Kabul Tarihi: Kasım, 2017

Öz

A. İlhan'ın sanat anlayışının özünü toplumcu gerçekçilik oluşturur. Ona göre yazar gerçekleri olduğu gibi yansıtmalıdır. *Aynanın İçindekiler* dizisinde A. İlhan romanlarında anlattığı olayları bir aynada gördüğünü ancak aynanın puslu olduğunu özellikle belirtmektedir. *Aynanın İçindekiler* dizisindeki romanlarında A. İlhan, Kurtuluş Savaşı ile 27 Mayıs 1960 İhtilâli arasında gelişen toplumsal olayları ele alır. Bu romanlardan biri de *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'dır. Yazar bu romanında -diğerlerinde de görüleceği gibi- anlattığı olayları belgeleyen gazete kupürlerinden, Meclis tutanaklarından kimi zaman alıntılar yapmıştır. Bu tavır, dikkatlerin romanın şahıs kadrosu içinde yer alan bir isim üzerine toplanmasına yol açmıştır. Bu isim Osman Nevres adında genç bir adamdır. Kaynaklar gözden geçirildiğinde Osman Nevres adında birkaç önemli isme rastlanmaktadır. Bu çalışmada A. İlhan'ın sanat anlayışı göz önüne alınarak, roman kişisi Osman Nevres'in kim olduğu sorusu tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osman Nevres, Hasan Tahsin, Attila İlhan, roman.

FROM FICTION TO REALITY OSMAN NEVRES

Abstract

The essence of A. İlhan's artistic point of view is socialist realism. According to him, the writer should reflect the truth as it is. He believes that the artist should guide the society with his works. In the sequence *Reflections in the Mirror*, A. İlhan states that he saw the events described in his novels in the mirror but the mirror was foggy. A. İlhan narrates the social events that happened between the War of Independence and the coup of 27 May 1960 in the *Reflections in the Mirror*. One of the novels of this series is *Dersaadet'te Sabah Ezanları* (*Morning Azan in Dersaadet*). The author has made quotations from newspaper clippings, Assembly minutes that document the events he describes in his novel - as will be seen in others. This attitude has led to the attention being concentrated on a particular name among novels characters. The hero is a young man named Osman Nevres. When sources are examined, there are a few important people named Osman Nevres. In this study, considering A. İlhan's opinions on art, the question of who the novelist Osman Nevres is, has been debated.

Keywords: Osman Nevres, Hasan Tahsin, Attila İlhan, novel.

Sanat ve gerçek ilişkisi, sanat nedir sorusunun yanıtının aranmaya başlandığı ilkçağlardan, sanatın görüngenü dünyasının bir yansıması olduğunu öne süren Platon'dan günümüze tartışılmaktadır. Sanatın ve sanatçının görevinin, işlevinin ne olduğu; gerçeğin ne kadarının ve nasıl aktarılması gerektiği gibi pek çok soru üzerinde durulmuştur. Sanat ve gerçek

* Prof. Dr.; Akdeniz Üni., Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD, tarseven@akdeniz.edu.tr.

ilişkisi irdelenmiş, pek çok görüş öne sürülmüştür. Bu görüşlerin bir kısmını sanatçının içinde doğduğu kültürden bağımsız ve toplumun gerçeklerinden uzak kalamayacağı, eserinde bir şekilde gerçek dünyayı anlatacağı düşüncesi oluşturmaktadır. Kimi araştırmacılara göre de sanatçı, gerçeğin dünyasından bazı öğeleri seçip alarak kendine mal etmekte ve ardından iç dünyasıyla dışarıya ait olanları harmanlayıp “gerçeğimsi” bir dünya kurmaktadır (Emre, 2012: 53). Bu dünya, kimi zaman plastik kimi zaman fonetik sanatlara özgü bir üründe var olmaktadır. Gerçek dünyanın anlatımında sanatın bir kolu olarak edebiyatın ve edebî metinlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Edebiyatın gerçek dünyayı anlatırken onun birebir kopyası, bir çeşit aynası olduğu görüşü esas alınmakla birlikte farklı ve dikkati çeken yaklaşımlara da rastlanmaktadır. Peter V. Zima’ya göre edebî metin, tarihsel süreç içinde gelişen bir nesne olmadığı gibi, eleştirel veya yorumlamaya yönelik bir nesne olarak da kabul edilemez. Ona göre edebî metin, sosyal değerlerin ve sosyal normların aktarılmasında belirgin bir katkısı olduğu için tarihsel bir faktör şeklinde tanımlanabilir (Zima, 2004: 78). Bu noktada sosyal değerlerin ve normların aktarımında edebî metnin türü, dönemi gibi pek çok unsur dikkate almak zorunluluğu doğmaktadır. Birçok araştırmacı, edebî türler içinde romanı, gerçek dünyanın izdüşümü olmak konusunda ayrı bir yerde görmektedir. Sözelimi Peter Stevick’e göre roman, dehanın en iyi ifade bulduğu, sempaticimizi en çok talep eden edebî türdür. Stevick, romancının sanatı basittir, roman bütün sanat dalları arasında, gerçeği en dolaylı bir şekilde ifade eden, kendisine hizmet edenlerin, bağlananların vicdanî endişelerinin etkisiyle anlaşılması çok zorlaşan, her şeyin üstünde sanatçının yüreğine ve zekâsına en çok sorumluluk yükleyen bir sanattır, der (Stevick, 2004: 34). Craig Brandist ise romanı Antikitenin çöküşü ile başlayan ve son aşamasına Rönesans’ta ulaşan kültürel-tarihsel bir eğilimin ürünü olarak görür. Bu, söylemsel etkileşimin doğasındaki değişikliklerle bağlantılı bir eğilimdir (Brandist, 2011: 191). György Lukacs da geçmiş dönemlerin sanatsal olarak yansıtılması meselesi, edebiyatın temel meselesi olarak ancak Aydınlanmanın son döneminde kendini gösterir (Lukacs, 2008: 24), düşüncesindedir. Lukacs, romanın kompozisyonunu, türdeş olmayan, ayrışık öğelerin, sonradan tekrar tekrar bozulacak olan organik bir bütün içinde paradoksal şekilde birleştirilmesi olarak görür. Ona göre soyut bileşenler arasında tutarlılık yaratan ilişkiler soyutça saf ve biçimseldir; bu nedenle nihai birleştirici ilke, yaratıcı özneliliğin etiği olmalıdır. Lukacs bu noktada, normatif nesneliliğin kavranabilmesi için yazarın kendisini aşmak zorunluluğunu şart koşar. Ona göre roman, doğasının yapısı gereği muazzam bir karmaşıklığa mahkûmdur ve gerçekliğin dünyasında bir fikrin başına gelenler, fikri gerçeklik olarak biçimlendiren her türlü edebî yaratımda diyalektik düşünümün nesnesi olmak zorunda değildir. Fikir ve gerçeklik arasındaki ilişki, tümüyle duygusal olan biçimlendirme araçlarıyla işlenebilir ve böylece ikisi arasında yazarın bilinci ve bilgeliği ile doldurulması gereken hiçbir boş uzam veya mesafe kalmaz

(Lukacs, 2007: 90). Gerçekçilik, modern kapitalist ve sanayi çağı genelinin tipik bir sanatsal olaydır. Gerçekçiliğin trajedi ile yolarının kesişmesi, on dokuzuncu yüzyılın ortasından itibaren edebiyatın en büyük olaylarından birisi olmuştur (Orr, 2005: 25). Boris Suchkov'a göre toplumsal bir çevrenin ve bu çevredeki nedensel ilişkilerin çözümlenmesine olanak sağlayan belirli bir yaratıcı yöntem olarak gerçekçilik, gerçekçiliğin nesnel bir çizimini yaptığından, her gerçekçi yazarın kendine ait yüksek derecede bireysel bir dünya görüşü olmuştur. Gerçekçi bir yazarın olayları görüşü ile hayat ve tarih anlayışı, kendisinin de kaçınılmaz şekilde yer aldığı çağdaş toplumsal mücadeleye tavrını yansıtır. Gerçekçiliği çizen bir yapıt önünde sonunda yazarının da kişisel görüşünü yansıtacaktır, çünkü bir yazar kendi yaşadığı zamanın dışında kalan bir vakanüvis değil, kendi kanaatine göre çağının bilgeliğini kuşatan fikirlerin her zaman için savunuculuğunu yapan bir kimsedir. Pek tabii, bir yazarın öznel tarih anlayışı ona konu olan nesnel özü her zaman karşılamayabilir (Suchkov, 1976: 25-26). Lukacs, bir edebiyat eserinin gerçek artistik bütünlüğünü, anlatılan dünyayı belirleyen temel toplumsal etmenlere değgin sunduğu tablonun bütün olup olmayışına bağlar. Dolayısıyla yalnızca yazarın toplumsal süreci yoğun bir biçimde yaşantısına katmasına bağlanabilir. Ancak böyle bir yaşantı, temel toplumsal etmenleri ortaya çıkarabilir ve artistik sunuşun bunlar yöresinde özgürce ve doğal olarak toplanmasını sağlayabilir. Lukacs'a göre büyük gerçekçi başyapıtın ölçütü, kesinlikle, onun temel toplumsal etmenlerinin yoğun bütünlüğünün, toplumsal karmaşayı meydana getiren bütün ipliklerini titize doğru ya da bilgiççe ansiklopedik bir biçimde içermeye gerek göstermeyişi hatta buna izin vermeyişinde saklıdır. Böyle bir başyapıtta en temel toplumsal etmenler, tüm anlatımını, birkaç insanın kaderinin görünüşte rastlantısal bir şekilde birleşmesinde bulabilir (Lukacs, 1977: 201). Lukacs, tarihsel romanın görevini tarihsel koşulların ve şahısların varlığını var ve gerçek oldukları için şiirsel araçlarla kanıtlamak olarak belirler (Lukacs, 2008: 51). Lukacs'ın işaret ettiği bu, tarihsel olanı, gerçeği gerçek ve gerçekten yaşanmış olduğu için sanatsal biçimde anlatmak gerektiği anlayışının örneklerine Türk ve dünya edebiyatında çokça rastlanmaktadır. Türk edebiyatının önemli kalemlerinden olan Attila İlhan, özellikle *Aynanın İçindekiler* dizisinde tarihsel gerçeklerden hareketle romanlarını yazmıştır. Attila İlhan, tarihsel gerçekleri neden özellikle ele aldığı konusuna da açıklık getirir. Attila İlhan, *Hangi Edebiyat* adlı kitabında yer alan "İşe Kurtuluş Savaşı'ndan Başlamak Zorunluluğu" başlıklı yazısında önce 1950'li yıllarda Paris'te yaşadığı bir olayı anlatır. Bir Fransız dostu ona, 1920'li yıllarda Türkiye'de Mustafa Kemal diye bir adam çıkmış, orada bayağı antiemperyalist bir savaş verilmiş, nedir bu mesele diye sormuştur. Bu soru üzerine Attila İlhan, Kurtuluş Savaşı'na dair bilgilerinin çok az ve yüzeysel olduğunu fark etmiştir. Bunun üzerine Türkiye'den başta *Nutuk* olmak üzere çok sayıda kitap getirerek okumuştur. Bu olay yaşanmadan önce Attila İlhan, ilk iki romanını (Sokaktaki Adam ve Zenciler Birbirine

Benzemez) yazmış ve yayımlamıştır. Bu iki roman üzerinde yeniden düşündüğünde bunlarda konunun, olay örgüsünün ya da roman kişilerinin geçmişlerinin Kurtuluş Savaşı'na kadar uzanmadığını fark etmiş ve bu durumu sanatında büyük bir eksiklik olarak görmüştür (İlhan, 1993: 158-162). Bundan sonra yazdığı romanlarında Kurtuluş Savaşı, öncesi ve sonrası yaşanan süreci bir şekilde konu edinmesi yaşanan bu olayın bir sonucudur. *Dersaadet'te Sabah Ezanları* da onun bu düşüncenin itici gücüyle kaleme alınmış romanlarından. Attila İlhan, "İşe Kurtuluş Savaşı'ndan Başlamak Zorunluluğu" yazısını,

Sözü fazla uzatmaya gerek yok herhalde? Özet olarak diyebilirim ki iç çelişkileri ve gelişmeleriyle dönemleri ve kişileri durağan ve metafizik kavramlar olarak değil, değişken ve diyalektik kavramlar, daha doğrusu süreçler olarak ele alıyorum, romanlara yansıtmaya çalışıyorum. Üstelik böyle bir tutumun, Türk romanında toplumculuk savlarıyla kafa şişiren bir sürü romancının, hiçbir zaman denemeyi ve uygulamayı düşünmedikleri bir tutum olduğunun da farkındayım (İlhan, 1993: 163).

sözleriyle bitirir. Ona göre roman, toplumsal yapının sınıfsal çelişkilerini tarihsel bir boyut da katarak anlatılmalıdır. Ancak bunu yaparken estetiğin gereklerine uymalı bireyin doğal diyalektiğini yansıtmalıdır (Özkırmılı, Türk Dili, s. 94). Bu anlayış, Attilâ İlhan'ı konu aldığı kişileri toplumsal ve siyasal olaylar içinde anlatırken sonun başlangıcına götürmekte, onun toplumsal olanı tarihsel bağlamıyla vermesini sağlamaktadır. Bu ise Kurtuluş Savaşı'ndan çok, Kurtuluş Savaşı'nın nedenlerinin, bu savaşa yön veren düşüncenin, bu düşüncüyü eyleme dönüştüren kişilerin ve ulaşılan sonucun, bu sonucun belirlediği ideolojinin anlatılması demektir (Özkırmılı, Türk Dili, s.94). Attila İlhan'ın sanat anlayışının özünde tarihsel ve kültürel bağlarından kopuk olmayan bir toplumcu gerçekçiliğin olması, romanlarında tarihsel gerçekçiliği olan kişileri kurguya sıkça dâhil etmesini açıklamayı da kolaylaştırmaktadır. Attila İlhan, romanlarının olay örgüsü içinde Atatürk, Halide Edip, İsmet İnönü (Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa, Gazi Paşa) gibi gerçek kişilere yer vermektedir. Buradan hareketle *Dersaadet'te Sabah Ezanları* adlı romandaki Osman Nevres'in gerçek bir kişi olup olmadığı ve kim olduğu sorusu akla gelmektedir.

19. yüzyıl Osmanlı sahası Türk edebiyatının temsilcilerinden Osman Nevres (1820/1821-1876) Encümen-i Şuarâ şairlerindedir. *Mersiye*, *Destar-ı Hayal*, *Divan* ve *Eser-i Nâdir* eserlerinden bazılarıdır. Kurtuluş Savaşı sırasında İzmir'de düşmana ilk kurşunu atan gazeteci Hasan Tahsin'in (1888-1919) gerçek adı da Osman Nevres'tir. Attila İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları* adlı romanının şahıs kadrosunda yakın tarihimizde ve edebiyatımızda iz bırakan bu iki önemli şahsiyetle aynı adı taşıyan bir de roman kişisi

bulunmaktadır. Roman kişisi olan Osman Nevres'in her hangi bir gerçek kişiden yola çıkılmadan esere dâhil edilmiş olması da mümkündür.

Sanat ve edebiyatın insan ve insana dair hemen her unsurdan beslenmesi olağan bir durum; sanatçı ya da edebiyatçının duygu ve düşüncelerini yansıtmaya ya da aktarmaya konusunda özgür olduğu da bilinen bir gerçektir. Yukarıda da belirtildiği gibi bir yazar olarak Attila İlhan, romanlarını toplumcu gerçekçi bir anlayışla kaleme almış, bireyin toplum içinde yaşama mücadelesine ağırlık vermiştir. Bu noktada bireyin sorunlarını, ülkenin kaderini belirleyen önemli tarihsel olaylarla aynı düzlemde verme yolunu seçmiştir. Bu itibarla ele aldığı konular gerek bireysel, gerek sosyal ve siyasal nitelikte olsun hep hayatın içindedir. Roman kişilerinin en önemli özellikleri ise, eylemleri ve öne sürdükleri görüşleri ile yazarın romanlarında vermek istediği iletiyi destekler nitelikte olmalarıdır. Bu doğrultuda romanlarının şahıs kadrosunda gerçek kişilere yer vermesi doğaldır. Attila İlhan, romanlarında özellikle de *Aynanın İçindekiler* dizisinde bir takım tezler öne sürmektedir. Yakın tarihimizin önemli toplumsal olayları karşısındaki görüşlerini oldukça cesur bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Görüşlerini ileri sürerken bunların gerçekliğinin altını çizmek için romanlarında bölüm başlarına, sonlarına ve bazen de aralarına bazı belgeler koyma gereği duymuş; bir anlamda ileri sürdüğü görüşleri ispatlama yoluna gitmiştir. Bu durum, yazarın araştırmaya verdiği önemin ve öne sürülen görüşlerin sağlamlığı konusunda gösterdiği titizliğin bir sonucudur. Bölüm başlarına konulan belgeler genellikle olay örgüsündeki gelişmelere okuyucuyu hazırlar nitelikte iken, bölüm sonuna konulan belgeler ise, yazarın romanda ileri sürdüğü görüşleri kanıtlayacak biçimde seçilmiştir (Arseven, 2004: 665). *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'nın şahıs kadrosunda yer alan Osman Nevres'in gerçekte yaşamış bir kişiden esinlenilip esinlenilmediği sorusu da bu noktada akla gelmektedir. Bu sorunun yanıtlanması edebî eserlerin, tarih araştırmalarında kimi zaman birincil bir kaynak olarak kullanılması dikkate alındığında önem kazanmaktadır. Roman, hikâye, anı ve diğer edebî türlerde kaleme alınmış eserlerde yazarlar, sözlü tarih aktarımına gidebilmektedir. Yazar ele aldığı konu çerçevesinde eserinde bir devrin panoramasını çizebilmekte; kimi zaman da tanıma fırsatı bulduğu bu kişilerle ilgili bilgilere yer verebilmektedir. Edebî eserler tarihsel olayların yanı sıra insana, topluma, doğaya, eşyaya, moda, bilime, geleneğe ve daha pek çok unsura dair birçok konu, olay veya düşünceyi aktarabilmektedir. Bu yönleriyle edebî eserler sosyoloji gibi, tarih gibi bazı disiplinler için önemli kaynak olma özelliği taşımaktadır. Buradan hareketle bu çalışma ile bir roman kahramanı olarak Osman Nevres kimdir sorusunun yanıtı aranacaktır. Yaptıkları önemli görevler veya sahip oldukları özellikler ile Türk kültür tarihi içinde yerini almış olan Osman Nevres adlı kişiler üzerinde kısaca durmanın roman kahramanı Osman Nevres'in kimliğini

açıklığa kavuşturmak noktasında önemli bir adım olacağı düşünülerek öncelikle bu konuda bilgi verilecektir.

Dersaadet'te Sabah Ezanları'nda 'Alaman' Ziya Bey'in kızı Neveser'e İzmir'in Yunanlılarca işgalinin ardından iyi olduklarını bildiren mektuba eklediği notta "... bizim damadın Selanik'ten âşinası Nevres Bey'i hatırlar mısınız? İşgal günü, Konak'ta yunan bayraktarımı geberten sahib-i hamiyet odur. Aşk olsun çocuğa! Akıbeti maalesef meçhul, şehid edilmiş olması kuvvetle muhtemel (...)" (İlhan, 1998: 63) şeklinde bir bilgi yer almaktadır. Romanda Osman Nevres, Neveser'e "- ...Nevres, Hasan Tahsin nam-ı müstearıyla, Romanya'da zindandadır, on beş seneye mahkum, öyle mi? Hakikat, bu! Almanlar Romanya'ya girmeseydi, hâlâ zindan da olacaktım. Uzun hikâye!" (İlhan, 1998: 64) demektedir. Gazeteci Hasan Tahsin'in gerçek adı Osman Nevres'tir. Buradan hareketle yaşadığı dönem ile romanın itibari zamanı arasında paralellik bulunan Gazeteci Hasan Tahsin'in yaşam öyküsüne kısaca göz atmak yararlı olacaktır.

Gazeteci Hasan Tahsin, 1888'de Selanik'te doğmuş; 15 Mayıs 1919'da İzmir'de ölmüştür (Türk Ansiklopedisi, 1971: 28-29).¹ Babası Selanik'te ticaretle uğraşan Hasan Tahsin Receb Efendi, annesi ise Ayşe Hanım'dır (Türk Ansiklopedisi, 1971: 28). Selanik'te Şemsi Efendi İlkokulunu ve Feyziye İdadisi'ni bitirmiş, daha sonra İstanbul'a gelmiştir. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hükümet tarafından Avrupa'ya gönderilen öğrenciler arasında yer alır. 1909'da gittiği Paris'te Sorbonne Üniversitesinde hukuk ve felsefe öğrenimi görür. Yurda dönüşünde, İttihat ve Terakki Cemiyetine katılır. Teşkilat-ı Mahsusa'da görev alır (Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün Silah Arkadaşları, 2007: 479-480). Yüksek tahsilini Paris'te yapmak isteyen Hasan Tahsin, para sıkıntısına rağmen bu arzusunu yerine getirmiş ve Sorbonne'da tarih, coğrafya ve edebiyat okumuştur. Bu sırada, Balkanlıların büyük dostu ve Türklerin amansız düşmanı olarak casusluk faaliyetlerinde bulunan İngiliz Buxton² kardeşlerin aleyhimizdeki propagandalarına üzülmüş ve kendileri ile görüşmek için Bükreş'e gitmiştir. Bükreş'te Buxton'ların kaldığı otele giderek görüşmek istemiş ancak bu talebi "Bizim barbar Türklerle konuşacak bir şeyimizi yok" şeklinde karşılık bulunca Buxton kardeşler arabalarına binerken onlara ateş etmiş ve ağır yaralanmalarına neden olmuştur. Romen mahkemesince yargılanıp ağır hapis cezasına çarptırılmıştır (Türk Ansiklopedisi, 1971: 28). 1914-1916 yılları arasında yaklaşık iki yıl Bükreş Cezaevinde kalmıştır (Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün Silah Arkadaşları, 2007: 480). Bazı kaynaklara göre 1916 yılında Osmanlı ve Alman orduları

¹Bk. Türk Ansiklopedisi, C.19, MEB Yay., Ankara, 1971, s.28-29.; Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.10, Ana Yay., 2004, İstanbul, s.443; Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, C.2, Abc Yay., 2005, İstanbul, s.404; Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün Silah Arkadaşları, C. 2, Kültür Yay., İstanbul, 2007, s.479,480; Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, C.5, Anadolu Yay., İstanbul, 1983, s.2659.

² Bazı kaynaklarda Baxiston olarak geçmektedir (Bk. Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün Silah Arkadaşları, 2007: 480).

Romanya'ya girdiğinde yaşanan kargaşadan faydalanarak İstanbul'a kaçmayı başarmış (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983: 2659), kimi kaynaklara göre de I. Dünya Savaşı sırasında Türk ordusu Bükreş'e girdiğinde Kolordu Komutanı Hilmi Paşa tarafından zindandan kurtarılmıştır (Türk Ansiklopedisi, 1971: 28). Zindanda kalması nedeniyle ciğerlerinden rahatsızlanmış, Talat Paşa'nın yardımı ile tüberküloz tedavisi için İsviçre'ye gönderilmiştir. Yurt dışına tedavi için giderken Hasan Tahsin Recep şeklinde babasının adı ile pasaport çıkartan Osman Nevres, o tarihten sonra bu ad ile anılmıştır (Türk Ansiklopedisi, 1971: 28-29).³ 1918 yılı ortalarında yurda dönmüş ve *Hukuk-ı Beşer* gazetesini kurarak başyazarlığını yapmıştır. *Hukuk-ı Beşer*'in sık sık kapatılması üzerine 4 Ocak 1919'da *Sulh ve Selamet* adlı başka bir gazete çıkarmıştır (Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün Silah Arkadaşları, 2007: 480). Redd-i İlhak Cemiyetinin kuruluşunda görev almıştır (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983: 2659). 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri İzmir'i işgal ederken Hasan Tahsin Kordonboyu'nda düşman askerlerine ilk kurşunu atıp şehit olmuştur (Koloğlu, 2006: 114).⁴ Hasan Tahsin, gerek Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde gerekse sonraki yıllarda işgale karşı direnişin simgesi olmuştur (Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, 2004: 443). Hasan Tahsin'in İzmir'e çıkan Yunan askerlerinin sancaktarına ateş açması direnişin ilk adımı (Çavdar, 2007: 63) olmakla birlikte bu ilk kurşunun etkisi oldukça büyük olmuş; Pasaport iskelesine çıkıp hükümet konağına yol alan Efzon Alayı bu kurşunlar karşısında ürküntü ile geri kaçıp yere yatarak ateşe başlamışlardır (Erikan, 2008: 33).

Osman Nevres'in *Dersaadet'te Sabah Ezanları* adlı romanın kişisi olarak nasıl yer aldığı konusuna gelince her şeyden önce roman kahramanı Osman Nevres ile gerçek kişiler arasında bir bağ bulunmayabilir. Yazarın Osman Nevres adını herhangi bir isim olarak romanında kullanmış olması da muhtemeldir. Ancak romanın 64. sayfasında Hasan Tahsin müstearından söz edilmesi; ayrıca Attila İlhan'ın bir roman yazarı olarak Mondros Mütarekesi'nden 27 Mayıs 1960 İhtilaline hatta *Fena Halde Lemn* ile 12 Mart muhtırasına uzanan zaman diliminde yaşanan, yakın tarihimizin önemli olaylarını ele alması ve yukarıda da belirtildiği gibi gerçek kişilere kurguda çok sık yer vermesi roman kahramanı Osman Nevres'in kimliği üzerinde bizi düşünmeye zorlamaktadır. *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'nda gerçek tarihsel belgelerden veya gazete kupürlerinden yapılan alıntılar da roman kahramanı Osman Nevres'in Hasan Tahsin olabileceği düşüncesini desteklemektedir. Ayrıca romanda çizilen Osman Nevres karakterinin yaşamı da bu konuda itici güç olmaktadır. Osman Nevres,

³ Bazı kaynaklarda ise Osman Nevres'in pasaportuna sadece Hasan Tahsin yazdığı şeklinde bilgiler yer almaktadır (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983: 2659).

⁴ Türk Ansiklopedisi'nde güvenilir bazı kaynaklara göre Türk toprağına ayak basan düşmana ilk kurşunu atıp akabinde şehit düşen kahramanın Ragıp Paşa Oteli bitişiğindeki Saatçi Aziz Efendi olduğu; ancak bu kahramanın adının İzmir'deki İlk Kurşun Anıtı üzerinde yer almadığı söylenmektedir (Türk Ansiklopedisi, 1971: 29). Ancak bu güvenilir kaynakların ne olduğu konusuna açıklık getirilmemiştir.

Dersaadet'te Sabah Ezanları'nın olay örgüsü içinde çok küçük ama önemli bir işleve sahiptir. Osman Nevres romana genç ve evli bir kadın olan Neveser ve onun eşi 'Bacaksız' Abdi Bey aracılığıyla girer. Neveser, bir halk kahramanı olduğunu sandığı, eğitimiyle, ailesiyle ve yaşantısıyla çok önemli saydığı 'Bacaksız' Abdi Bey ile görücü usulü ile evlenir. Osman Nevres de Abdi Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyet'inden arkadaşıdır. Neveser, evlendikten çok kısa bir süre sonra vatanperver olmaktan uzak, gece yaşamına düşkün, sefih bir adam olan Abdi Bey'in gerçek yüzünü görür, büyük bir hayal kırıklığı yaşar ve mutsuz olur. Yaşanan birtakım kötü olayların ardından Neveser, vereme yakalanır ve İsviçre'de bir kliniğe tedavi için gönderilir. Osman Nevres ile de burada tekrar karşılaşır. Osman Nevres'e karşı adını koyamadığı bir yakınlık hisseder. İzmir'in işgalinden sonra babasından aldığı mektubun ardından Neveser, Osman Nevres'i "Nevres Bey! Gururlu mükedder, hâlini, aldattıcı, sükûnetinin gizlediği 'ateşin mizacını' asla unutamayacağı, Nevres Bey!"(İlhan, 1998: 63) sözleriyle anımsar. Romanda Osman Nevres'in yaşamı geriye dönüşlerle ve kronolojik olmayan bir akış ile verilir. Romanın kurgusu içinde Osman Nevres ilk olarak İsviçre'de Davos'taki Graudünden Sanatoryumunda Lehistanlı Kont Grikovskiy adıyla verem tedavisi görür iken yer alır (İlhan, 1998: 64). Hasan Tahsin adıyla, Romanya'da zindanda kalır. On beş seneye mahkûm edilmiştir. Almanlar Romanya'ya girdiğinde zindandan kaçır (İlhan, 1998: 64). Son derece ketum bir yapısı vardır. Katlandığı acıları, atlattığı tehlikeleri sergilemekten hoşlanmaz. Neveser, Osman Nevres'in Romanya'da tutuklanmasının hikâyesini çok sonra öğrenir. Alman ordusu yaklaşınca Romenler, siyasi tutukluları başka ve emin bir yere nakletmek isterler. Trene bindirilecekleri sırada istasyondaki kargaşadan yararlanıp Osman Nevres yöredeki ırmağın sazlıklarına gizlenir. Gece ortalık tenhalaşınca kaçmak ister. Bu sırada ayağından yaralanır. Sonunda Alman birliklerine kavuşur. Bir an önce Dersaadet'e gitmeyi düşünür. Soğuk ve rutubetli zindanda iki yıl kalması sonucu ciğerlerinden rahatsızlanır. Bunun üzerine Davos'taki Graudünden Sanatoryumunda kalmasına İttihatçılarca karar verilir (İlhan, 1998: 65). Nevres, Feyziye İdadisi öğrencisi iken Fransızca öğrenir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin fedailerini arasına katılır. Ardından Teşkilat-ı Mahsusaya intisap eder (İlhan, 1998: 66). Son derece düşünceli bir adamdır. Gizli bir görevle Avrupa'ya gideceği zaman geri dönüp dönmeyeceğinden emin olmadığından nişanlısı Vedia Hanım'ı hareketlerinde serbest bırakır bir başka deyişle nişanı bozar (İlhan, 1998: 67). Teşkilat-ı Mahsusaya tarafından, Romanya'yı İtilaf Devletleri safında savaşa sokmaya uğraşan İngiliz gizli servisinden Buxton kardeşleri (romandaki ifadesiyle) itlaf ile görevlendirilir. Suikast sırasında yakalanır. On beş yıl hapse mahkûm edilir (İlhan, 1998: 67).

Dersaadet'te Sabah Ezanları'nın ana mekânı işgal altındaki İstanbul'dur. İmparatorluğun başkentinin işgal altında oluşu Neveser'i derinden sarsar. Bir sabah Dersaadet'te ezan sesleri ile uyanmak, Neveser'i genç kızlığının güzel, mutlu günlerine götürür,

duygulandırır. Çünkü Dersaadet'te şehrin Türklere ait olduğunu gösteren, ezan sesinden başka bir kanıt kalmamıştır, bu durum onu korkutur. Kulağına bir fısıltı hâlinde dua sesleri gelir. Birinin Kunut duasını okuduğunu sanır. Duanın Türkçe anlamını, özellikle de baş ve son cümlelerini “Allah’ım biz yalnız sana kulluk ederiz.”, “Azabın, kâfir ve münkirlere ulaşır.” anımsar. O anda yanında bulunan Münif Sabri’nin yerini sanki Osman Nevres alır. Osman Nevres’in Davos’ta sanatoryumda tedavi görürken söylediği sözlerle Münif Sabri’nin o gece söylediği

(...) âti-yi insaniyeti, kan ve vahşetle tehdit eden tasavvur ve niyetler, Türk’ün mevcudiyet-i bî-zevâlini, vakî olsa bile nakisedâr edemez! Bunu böylece bilirsiniz. Harb bitmedi, gayr-i muayyen bir zemine intikal etti. Vatanı, hasm-ı bî-amanına sühuletle terk etmek, bize yakışmaz. Şerait ne kadar aleyhimize tecelli ederse etsin, vuruşmak azmindeyiz. Değil mi ki ‘biz Allah’tan başkasına kulluk etmeyiz’, ve değil mi ki ‘onun azabı kâfir ve münkirlere ulaşır’, zafer mutlaka bizim olacaktır (İlhan, 1998: 309).

Şeklindeki sözler arasında benzerlik bulur.⁵ Bu noktada Neveser, Davos’ta sanatoryumda kaldığı günlerde Osman Nevres’e yakınlık duymasının altında yatan nedenin onun Münif Sabri’ye benzerliği olduğunu anlar. Mutsuz bir evlilik, işgal altında bir vatan Neveser’in geleceğe dair umutlarının kaybolmasına ve hayallerinin yıkılmasına yol açar. Neveser, genç kızlık hayallerinin yıkılışıyla birlikte ülkesinin işgal edilmesine büyük bir acıyla tanıklık eder.

Sonuç olarak, Gazeteci Hasan Tahsin ile roman kahramanı Osman Nevres’in yaşam öyküsü ufak tefek ayrılıklar dışında büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Sözelimi romanda Hasan Tahsin’in gerçekte verem olmadığı, ama yabancı bir kont kimliğinde Teşkilat-ı Mahsusa tarafından İsviçre’ye Graudünden Sanatoryumuna gizli bir görevle gönderildiği imasında bulunulur. Yine Hasan Tahsin’in Buxton kardeşlere düzenlediği saldırı, romanda gizli bir görev olarak gösterilir. Oysa yukarıda da değinildiği gibi, kimi tarihsel kaynaklarda bu durum, Hasan Tahsin’in kişisel girişimi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bu kaynaklarda Hasan Tahsin’in nişanlısı Vedia Hanım’dan söz edilmemektedir. Romanda iddia edildiği gibi Hasan Tahsin’in nişanlısından ayrıldığı (özellikle de bu nedenle) bilgisi doğru ise, bu durum onun Buxton kardeşler suikastında kararlı olduğunu göstermekte ve suikastın ona bir görev olarak verildiği tezini desteklemektedir. Roman kişisi Osman Nevres’in -Hasan Tahsin gibi- İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Teşkilat-ı Mahsusa’nın bir üyesi olması önemli bir başka noktayı oluşturur. Çünkü romanda pek çok yerde yazar, gerek Osman Nevres gerekse diğer kişiler aracılığıyla İttihat ve Terakki Cemiyetini ve bunların eylemlerini, kararlarını ele alıp kimi zaman roman kişileri

⁵ Bk. Dersaadet’ta Sabah Ezanları, s.284-309.

aracılığıyla eleştirmekte, birtakım görüşler öne sürmektedir. Ön planda cesur, gözü pek bir halk kahramanıyla evlendiğini sanan romantik bir kadın olan Neveser'in yaşamındaki büyük hayal kırıklığını, arka planda ise işgal İstanbul'unun siyasal ve sosyal durumunu konu alan *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'nda Osman Nevres romanın kalabalık şahıs kadrosu içinde vatanını gerçekten seven, cesur bir adam olarak yerini alır. Bu romanda Attila İlhan, İzmir'de düşmana ilk kurşunu atan Gazeteci Hasan Tahsin'i vatani için sevdiğinden ve canından vazgeçen, gerçek bir halk kahramanı olarak, üzüntüleri ve sevinçleri ile ete kemiğe bürünmüş olduğu halde okurla buluştururken bir yandan da tarihimizin önemli bir kesitine ışık tutmaktadır.

Kaynaklar

- ANA BRİTANİCA GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ. (2004). C. 10. İstanbul: Ana Yay., 443.
- ARSEVEN, T. (2004). *Attila İlhan'ın Romancılığı*.Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara:Ankara Üniversitesi.
- BRANDIST, C. (2011). *Bahtin ve Çevresi Felsefe, Kültür, Politika*. (Çev. Cem Soydemir). Ankara: Doğu Batı Yay.
- ÇAVDAR, T. (2007). *İz Birakan Gazete ve Gazeteciler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- EMRE, İSMET (2012). *Edebiyat Bilimi*. (Cilt 1). Ankara: Anı Yay.
- ERİKAN, C. (2008).*Kurtuluş Savaşı Tarihi*.(Yay. Haz. Rıdvan Akın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- İLHAN, A. (1993). *Hangi Edebiyat*. İstanbul: Bilgi Yay.
- İLHAN, A. (1998).*Dersaadet'te Sabah Ezanları*.(4. Baskı). Ankara: Bilgi Yay.
- KOLOĞLU, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul, Pozitif Yay.
- KURTULUŞ SAVAŞI VE ATATÜRK DÖNEMİ.(2005). C.2, İstanbul: Abc Yay.
- KURTULUŞ SAVAŞI VE ATATÜRK'ÜN SİLAH ARKADAŞLARI.(2007). C. 2, İstanbul: Kültür Yay.
- LUKACS, G. (1977). *Avrupa Gerçekçiliği. İngilizceden*. (Çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yay.
- LUKACS, G. (2007). *Roman Kuramı*. (2. Baskı). (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Metis Eleştiri.
- LUKACS, G. (2008). *Tarihsel Roman*. (Çev. İsmail Doğan). İstanbul: Epos Yay.
- ORR, J. (2005). *Trajik Gerçekçilik ve Toplum*. (Çev. Abdullah Şevki). Ankara: Hece Yay.
- ÖZKIRIMLI, A. (1976). Attilâ İlhan'ın Üç Romanında Kurtuluş Savaşı. *Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*,298. 94-100.
- STEVIK, P. (2004). *Roman Teorisi*. (2. Baskı). (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yay.
- SUCHKOV, B. (1976). *Gerçekçiliğin Tarihi*. (Çev. Aziz Çalışlar). İstanbul: Bilim Yay.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1971). C. 19,Ankara: MEB Yay., 28-29.
- TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ. (1983). C.5,İstanbul: Anadolu Yay., 2659.
- ZIMA, P. V. (2004). *Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi*. (Çev. Mustafa Özseri). Ankara: Hece Yay.